

Magyarország közoktatásügye az 1900. évben.

Az a jelentés, a melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1900. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett, három részből áll. Az első magában foglalja a miniszter tulajdonképeni működéséről szóló jelentést, a második a közoktatásügy, egyházi és hitélet statisztikai ismertetését és a harmadik az előbbieket megvilágítására szolgáló statisztikai táblázatokat.

Az első részből kiemeljük a következőket.

Az országos közoktatásügyi tanácsot szervezeti munkálatok foglalták el. Felülvizsgálta az állami elemi tanító- és tanítónőképző intézetek, az állami felsőbb leányiskolák, állami felső nép- és polg. iskolai, tanító- és tanítónőképző intézetek tanítási tervét; javaslatot dolgozott ki az országos paedagogiai könyvtár és tanszermuzeum szervezetéről, elkészítette a népiskolai ifjúsági könyvtárak könyvjegyzékét, jelentést tett a népiskolai szemléltető képekről, javaslatokat készített az állami elemi tanítóképző intézetek tantervének életbeléptetéséről és tankönyveiről, a felsőbb leányiskolai tanítónők qualificatiojáról.

A felső oktatás terén a budapesti tud. egyetemen a tandíj és a tanári illetmények kérdése rendeztetett. A jogi és orvosi vizsgálati rendben bizonyos régóta érzett hibák megszűntek. A kolozsvári tud. egyetem könyvtára új szabályzatot és útasítást nyert.

A középiskolai oktatás terén jelentős mozzanat, hogy a revidált tanítási terv életbelépésére a szükséges intézkedések megtörténtek. Megelégedéssel jelenti a miniszter, hogy az új tanítási tervek „minden rázkódás nélkül illeszkednek bele az iskola rendjébe“. Az ifjúság művészeti érzékének fejlesztésére szolgáltak a rendkívüli művészettörténeti előadások. A tandíj-szabályzatot a tanárok, tanítók gyermekeinek javára úgy módosította, hogy a gyermekek még az átlagos % átlépésével is tekintetbe vétessenek. A tanárképzés érdekében történt, hogy több tanárjelölt internatus állami segélyben részesült, több tanár és tanárjelölt külföldi úttazási ösztöndíjat kapott. A testi nevelés érdekeit megillető figyelemben részesítette; intézkedett, hogy a torna-versenyek nagyobb ünnepséggel rendeztessenek; behozta a kötelező játékdélutánokat. Tárgyalásokat folytatott a városokkal játékterek átengedése iránt, tornatanárok részére játéktanfolyamot rendeztetett. Nevezetes mozzanat a párisi nemzetközi kiállításon való részvétel, hol két elsőrendű kitüntetés (grand prix) nyert, egyet a fiu,- egyet a leányközépköztetésért.

A *népoktatás terén* 1895 ig inkább a belterjes műköedésre törekedtek, pedig „ha valahol, úgy a népoktatásnál az extensiv fejlődésnek az intensiv haladást meg kell vala előznie“. Mert valódi népoktatást csak elegendő számú iskolával és jól képzett tanítóssággal lehet elérni. Wlassics, többször kifejezte már, a párhuzamos törekvés híve: egyrészt a külső fejlesztésre, iskolák, tanítói állások szervezésére és szaporítására, másrészt az oktatási módok, tanítási tervek, iskolai administratio javítására törekedett. E czélból történtek a következő fontosabb intézkedései: szabályozta a tanfelügyelők iskolalátogatását, emelven az utazási átalányokat, ezek hatásköréből kivette a felsőbb leány, majd a felső kereskedelmi iskolákat; szaporította a tanfelügyelőségi személyzetet. Nagyobb belső változás az új tanítási terv, mely már közelebb kiadatik; továbbá a gazdasági ismétlő iskolák szervezése, melyekkel a népoktatást a gyakorlati élettel kívánta közelebbi kapcsolatba hozni s melyekről örömmel jelenti, hogy máris „mély gyökeret vertek a nép körében“. Sürgeti az ismétlő iskolázás valóságos keresztülvitelét. A vallás-erkölcsi nevelés egyik mozzanata, hogy a tanítók kötelessége lesz ezután a növendékeket templomba kísérni. Elvi jelentőségű döntés történt arra nézve, hogy a *tanító közhivatalnok*. A tanítóképzés színvonala évről-évre emelkedik. A tanítóképző intézeti tanárok a paedagogiai tárgyakat ezután az egyetemen fogják hallgatni. Az iparos tanoncziskolák újra szerveztettek; az alsófoku kereskedelmi iskolák új tanulási tervet és szervezetet nyertek. A budapesti állami felsőbb leányiskolához 2 éves gymnasiumi tanfolyam csatoltatott. Ezóta szerveztett leánygymnasium.

Ezek az utolsó öt év nevezetesebb intézkedései.

A *kisdedővás* terén a törvény végrehajtása sok nehézséggel jár, mert a községek már alig bírnak mindenféle közterhük mellett újabb óvóintézeteket szervezni és fentartani úgy, hogy az óvótörvény végrehajtásának további feladata egészen és kizárólag az állam támogatására van utalva. A *népoktatásra* vonatkozóan a rendeletek tengeréből kiemeljük azt, a mely a törvény által megkövetelt minimális szorgalmi idő megtartását, a gazdasági ismétlő iskolák teljes benépesítését, az iskolai ünnepek megtartását, ifjúsági és tanítói könyvtárak létesítését követeli és sürgeti. A tanítóvilág sorsát szíven viselő minisztert állítja előnkbe az az intézkedése, melylyel Budapesten és Kolozsvárt az egyetemek mellett tanítók, tanárok és általában a tanügyi téren működő egyének egyetemeken tanuló gyermekei számára internatusokat létesít „Tanítók Háza“ néven. Az első Budapesten már megkezdette működését; a másodiknak előkészítő munkálatai most folynak. Az 1893. évi XXVI. t.-cz. végrehajtása ügyében kiemeli a jelentés, hogy a 600 koronás minimumra ez ideig 433, a 800 koronás minimumra 4390 tanítói fizetés egészítettetett ki. Az állami elemi új iskolák szervezése ügyében jelentékeny haladásra és sikerekre mutathat rá. 1898-ban 200, 1899-ben is 200 új iskolát szervezett évenként 300 új tanítói állással úgy,

hogy most már az elemi népoktatás extensiv fejlődését egyedül az állami iskolák képviselik. Itt a népoktatási politikában egy nevezetes változást kell feljegyeznünk. Eddig az új állami iskolákat a vegyes lakosságú községek kapták; a tiszta magyar ajkú, de egyébként mindenféle köztelertől kimerült községek maradtak iskola nélkül, vagy legjobb esetben gyöngé, elmaradott és semmi tekintetben meg nem felelő iskolával. Még elég korán jött az a bolátás, hogy a magyarságot erősíteni kell. Mert nagyon sok olyan község van széles Magyarországon, hol a magyarságnak nemzetiségi és intellectualis felemelése más módon, mint állami elemi népiskolával el nem érhető. Az 1900 ban szervezett 148 iskola közül 46-ot tiszta magyar község kapott. Még mindig nem elég, de kezdetnek mindenesetre már örvendetes.

Az új elemi iskolák számának és jelentőségének növekedésével mind jobban kitűntek a régi gondnoksági utasítás hiányai és hézagai. A miniszter hálára kötelezte a tanítószágot azzal, hogy új gondnoksági utasítást adott, a melyben a gondnokság hatásköréből az iskolai oktatás szorosan vett szakszerű elbírálását kivette. S ez jól van így, mert a gondnokságok tagjai az esetek két harmad részében képzettségüknel fogva képtelenek arra, hogy a tanítót szorosan vett tanítói munkájában ellenőrizzék. Ezzel a tanítószágot egyik eddig állandó panaszának forrása megszűnt. A szellemi vezetés helyett a gondnokságoknak köteleességévé tétetett — egész helyesen — a dologi ügyek, szükségletek rendbentartása. A hatáskörök és teendők eme helyes elosztása alapján elvárja az új utasítás, hogy a tanító az egyéni teljes felelősség tudatában önálló, de mégis egységes eszmék által áthatott munkásságot fejt ki a nemzeti irányú nevelés érdekében.

Ha a miniszter megkívánja a tanítóktól, hogy erős hazafias érzülettel, igazi szakértelemmel és teljes társadalmi megbízhatósággal teljesítsék nagy és nehéz feladatukat, belátja, hogy e fokozott követeléseket csak úgy támaszthatjuk velök szemben, „ha igyekszünk anyagi helyzetüket társadalmi állásukhoz mért tisztességes megélhetés határáig biztosítani“. Érdekes lesz az 1901. évi állami költségvetés idevonatkozó egy pár adatát idejegyezni: van összesen 3350 állás. Ezek közül 50 állás 1400 koronával, 387 1200 koronával, 1850 1000 koronával, 1033 800 koronával.

Már a mult évi jelentésben jelezte, hogy *bérházakban* rosszul elhelyezett iskolák helyett új iskolai épületeket kell emelni. E czélra 5 millió kor. áll. rendelkezésére. Az 5 évre terjedő építkezés programját úgy állapította meg, hogy az 1901. évben a székesfőváros környékén levő nagy állami elemi iskolák kapjanak épületet. Fontos kulturális mozzanat iskola-épületeknek *magyar motívumokkal, magyar ornamentikával való tervezése*. Az első kísérletek (3 iskolánál: újpesti Lőrincz-utczai, máramaros-szigeti, beregszászi) igen szép eredménnyel jártak. Ezzel kíván az aesthetikai érzék nemzeti irányban való fejlesztéséhez hozzájárulni, hogy becsüljük meg eddig elhanyagolt ősi formáinkat.

Egyik kedves alkotása a miniszternek a *gazdasági ismétlő iskolák*. A mit ezekre nézve mond, méltó, hogy szó szerint ideiktassuk. „Kétségtelen, hogy minden egészséges kulturának a nép gazdasági életével kell összeszővődve lenni, avval közös talajból gyökerezni; viszont ez a kultúra, melynek célja a nép gazdasági felemelését is felölelni, hamar gyökeret ver és gyorsan fejlődik. Ebben van oka, hogy évről-évre a gazdasági ismétlő iskolák erős fellendüléséről van alkalman beszámolhatni, mert ezen intézményt, mint a nép általános miveltségének emelése mellett annak közigazdasági jóléte előmozdítására irányulót felismerve: egyaránt támogatja a nép, az iskola fenntartók és a tanítók ügybuzgósága. Így történetelt, hogy a gazdasági ismétlő iskolák száma négy év alatt majdnem másfélszerre emelkedett (1639), növendékeik száma pedig 196000 s 23 külön szaktanító intézet van a gazdasági ismétlő iskolák között“. Természetes, hogy ez iskolák tanítási terve, szervezete, tananyaga olyan, hogy a leánygyermek is a szükséges oktatásban részesülhet. Erre a célra aztán *tanítónőket* kell képezni, a kik a konyhakertészet, baromfityenyésztés, házi állatok gondozása, női kézimunka, háztartás és az egyes vidékek viszonyaihoz képest a megfelelő háziipar ágaiiban adnak oktatást. Ezek alapján bizvást remélhetjük, hogy „a gazdasági irányzatú oktatás fogja rövid idő alatt áthatni a szorosan vett népoktatást, abba életet, pezsgést és oly kultúrtevényt vivén be, mely minden paedagogiai eszköznél hatalmasabb erővel fogja az iskolát és szülői házat összekapcsolni, melynek hatása alatt a szellemi és anyagi jólét virágai fognak fakadni“.

A *felső népiskolák* száma állandóan apad, végleges megszűnésük csak idő kérdése már. A hol a viszonyok engedik, ott a közönség igényeit inkább kielégítő polgári iskolává alakulnak át.

A *polgári iskolák* ismét szaporodtak. A polgári iskola kérdése hova-tovább nagyobb figyelmet érdemel és nagyobb figyelemben is részesül. A polgári iskola reformjára nézve az országos közoktatási tanács azt az elvet állapította meg, hogy két tagozatból — a négy osztályú polgári iskolából és a három évfolyamú felső polgári iskolából fog állani. Hogy az egyéves önkéntességi kedvezményt és a megfelelő közszolgálati ágakra való minősítést megkapja, melynek érdekében tárgyalások folynak, az érdeke a közép- s különösen a gymnasiumi oktatásnak is. Mert ez utóbbi iskola így megszabadul sok oda nem való elemtől s kitűzött célját annál sikeresebben munkálhatja.

A *tanítóképző intézetek* érdekében tett két nagyfontosságú intézkedésről kell megemlékeznünk. Egyik az év folyamán kibocsátott új *rendtartás*, a melynek egyik alapelve az, hogy a tanítóképző intézet *szakiskola*, de egyúttal *nevelő intézet* is. Mint szakiskolának feladata az, hogy azokra a jellembeli tulajdonságokra, miveltségre és ismeretekre fordítsa gondját, melyekre a leendő tanítónak az iskolában és a társadalomban legnagyobb szüksége van; mint nevelő intézet pedig a családot választja mintaképző s így állapítja meg

nevelési eszközeit, nevelési rendjét. Ez a nevelői munka teljesen a tanári testületre nehezedik.

Ehhez képest az *igazgató tanácsok* hatásköréből kivéttetik a szorosabb értelemben vett iskolai munkásság vezetése és ellenőrzése s csak a gazdasági és súlyosabb fegyelmi ügyek vezetése marad teendőjéül; ennek következménye aztán, hogy az igazgató és tanárok jog- és hatásköre meglehetősen kitérített. A tanképesítő *vizsgálat rendje* is revisio alá vétetett s e szerint a vizsgálat súlypontja a hazai vonatkozású és a néptanítói hivatás szempontjából gyakorlati fontosságú tárgyakra esik. Nagy jelentőségű lesz még az új tanítási terv életbeléptetése is, a melyhez a szükséges előmunkálatok már mind megtörténtek. Az *óvónőképésnél* veszedelmes bajként jelentkezett a *túltermelés*, ezért három ilyen intézet tanítónőképző intézetté alakítottatott át. Azonban, úgy tetszik nekünk, hogy e téren is, ha eddig nem is jelentkezett, be fog állani nemsokára a túltermelés, a mi egy nagyon veszedelmes társadalmi bajjá nőheti ki magát. Olyan kérdés ez, mely megérdemli a legodaadóbb figyelmet.

A *kereskedelmi szakoktatás* terén jelentősebb mozzanat, hogy a felső kereskedelmi iskolák részére főigazgatói állás szerveztetett; továbbá az országos ipari és kereskedelmi oktatási tanács is, mely véleményező és tanácsadó közege a kereskedelmi és közoktatási kormányzatnak. Egy rendelet megállapítja azokat a feltételeket, a melyek mellett kereskedelmi *akademiák* szervezhetők. Ilyen jelenleg csak egy van Budapesten, a kolozsvári kifejlesztése még tárgyalás alatt áll. A *nőnevelés* és női életpályák szaporítása czéljából történt 1888-ban a *női kereskedelmi tanfolyamok* szervezése, azonban szükséges volt e tanfolyamok engedélyezésének korlátozása.

A *felsőbb leányiskolák* életében legfontosabb a tanítási terv reformja. E szerint a felsőbb leányiskola „középiszkolai jellegű intézet”, egységes tanfolyamú, hat osztályú intézet minden tagozás és elágazás nélkül; czélja az, hogy a fiu-középiszkolák módjára általános műveltséget adjon növendékeinek, a miben a gyakorlati irányú polgári leányiskolától és az egyetemre előkészítő 8 osztályú leánygymnasiumtól egyaránt különbözik. Főszűly az irodalmi és történeti tanításra helyezendő. Az új tanítási terv előnyét a jelentés abban látja, hogy az iskola eddigi *tagoltságát* megszünteti és a nemzeti irányt jobban érvényre juttatja. A *gyógy-paedagogia* terén is örvedetes haladás jecit láthatjuk, bár még mindig nagy a száma nálunk azoknak a fogyatékos érzékeknek, a kik oktatásban nem részesülnek.

A jelentés második része az ország *közoktatásügyének, egyházi és hitéletének statisztikai ismertetését* adja. E részből a következő adatokat közöljük.

Az összes óvóintézetek száma 2570 volt, 79-el több a múlt évinél. 2251-ben (90·03%) kizárólag magyar a foglalkoztatási nyelv; 215-ben vegyes, 104-ben (3·25%) a magyar nyelvet nem használták. Az alkalmazottak száma 2656; 46-nak nincs oklevele; magyarul nem tudó óvók száma 26. Óvóköteles 271.430; ezek közül óvásban

részesült 224.123 (82·58%), múlt évben az arányszám (84·6%) kedvezőbb volt. Összes fentartási költség 2,527.104 k.-t tett, emelkedés a múlt évihez képest 176.364 k.

A népiskolai tankötelesek száma 2,936.750, a megelőző évinél 23076-tal több. Iskolába járt 2,384.122 gyermek, vagyis 81·18%; múlt évi arányszám 80·86%. Középiszkolába járt 38.653 tanköteles, köztük 225 leány. *Anyanyelv* szerint a horvát tanulók száma 5154-gyel, a ruthéneké 1074-gyel apadt, a németeké változatlan, a többieké mind emelkedett, legnagyobb számban (16.770) a magyar. Fájdalom azonban, hogy a *magyar tankötelesek közül csak 85·10% jár iskolába*, a tótok közül 87·23%, a németek közül 90·85%.

Az iskolába járók számát *tankerületenként* vizsgálva az egyetlen megye, melyben az iskolába járók száma a tanköteleseknek még felét sem teszi, Máramarosmegye (42·37%). 90%-ot meghaladja 15 megyében; *a tankötelesség végrehajtása épen az erdélyi részekben sikerült legkevésbé!* *Hitfelekezetek* szerint a tankötelesek közül aránylag legtöbb (91·75%) ág hitvallású járt iskolába, *azután jönnek az unitáriusok* (88·91%), róm. kath. 86·42%, ev. ref. 84·52%, zsidók 83·04%-kal; a görög keletiek (66·03%), még inkább a gör. kath. (63·19%) nagyon hátra állanak. A különféle jellegű iskolák látogatottságáról szóló kimutatásban az unitárius felekezeti elemi iskolákról nincs kimutatás; a mi mindenestre hiány, s alkalmas arra, hogy alapos kételyt támaszson a statisztikai adatok megbízhatósága felől. A népiskolák összes száma 17,048; a legjelentékenyebb emelkedés az állami népiskolákra esik. Emelkedés az iskolák számában csak a róm. kath.-nál (33) és a görög keletiekénél (3) van; a többi felekezeteknél ellenben esés. *Az unitárius elemi iskolák száma 38-ról 36-ra apadt.* Tisztán magyar tannyelvű iskola 10.325 (60·56%), 1895-ben volt 9693; így a haladás bár jelentékeny, még sem mondható egészen kielégítőnek, ha hozzá veszzük ehhez még, hogy 1521 azon iskoláknak a száma, a melyekben nem tanították *kellő sikerrel a magyar nyelvet.* A tanítók száma 28.629 volt, az előző évinél 672 vel több, *em lkedés 1895-től 2233.* „Ez az emelkedés az iskolák, tantermek, valamint a tényleg iskolába járók számának emelkedésénél jobban bizonyítja, hogy a népoktatás az utolsó 5 év alatt mily hatalmasan fejlődött“. A magyarul tudó tanítók százaléka 1895-ben 92·69%, a magyarul keveset tudóké 4·9%, semmit sem tudóké 2·5%. 1900-ban tökéletesen tudott magyarul 93·85%, keveset tudott 4·60%, semmit sem tudott 1·55%. Tehát a magyarul nem tudó tanítók száma megapadt, a magyarul tökéletesen tudóké 2778-czal emelkedett. A tantermek száma 434 el emelkedett. Az elemi iskolák *anyagi* viszonyairól is részletes kimutatás olvasható; itt az emelkedés állandó és örvendetes jelenség. A részleteket azonban meliőznünk kell. A felső népiskolák száma (27) fokozatosan apad, ellenben a polgári iskolák folytonosan szaporodnak. Polgári iskola volt 296, a múlt évinél 8-czal több. A fiutanulók száma 18.373, öt év alatt szaporodás 3581, utolsó év alatt 914. A leánytanulók

száma 25,129, öt év alatt szaporodás 7355, utolsó év alatt 1254. A polgári iskolai tanítók száma 2232, szaporodás egy év alatt 89. *Felsőbb leányiskolák* száma 27, internatus volt 19-ben; ezekben 698 leány nyert teljes ellátást és nevelést. A növendékek száma 4902, emelkedés az előző évihez csak 43. A csekély emelkedés onnan van, hogy az intézetek általában túltömöttek, és így a növendékek száma csak az intézetek számának emelésével gyarapodhatik. Tanárok száma 385, *41-gyel kevesebb, mint a múlt évben*, a mely apadás onnan van, hogy 1899-ben még 104 óradijas tanár volt, 1900-ban csak 51. A *felső kereskedelmi iskolák* száma (37) változatlan; tanulók száma 5160, tanároké 393. *Tanítóképző intézetek* száma 81 volt, 4-gyel több a megelőző évinél; ezek közül 32 tanítónő- és 49 tanítóképző intézet; internatusa volt 58-nak. Tanárok száma 759, a múlt évinél 36-tal több; növendékek száma 8057, szaporodás egy év alatt 962, öt év alatt 3231 = 66·95%. Ez a szaporodás a már régebben észlelt tanítóhiányra tekintettel örvendetesnek mondható.

A *középiszkolákra* térve át, a magyar anyaországban a gymnasiumok száma 2-vel szaporodott, a reáliskoláké változatlan maradt. Van tehát 197 középiszkola (112 főgymnasium, 53 nem teljes gymnasium, 25 főreáliskola és 7 nem teljes reáliskola). 176-ban kizárólagos tannyelv a magyar. A tanárok összes száma 3673; a szaporodás egy év alatt 117. A helyettes tanárok száma *aránytalanul* szaporodott, a mi az okleveles tanárok hiányára mutat. A tanulók száma a tanév végén 58022 volt, 1581-gyel több, mint a megelőző évben, *köztük 225 leány*. Az emelkedés a gymnasiumoknál sokkal nagyobb. Feltűnő az ismétlők nagy száma az I. és V. osztályban és a kevés ismétlő a VIII. osztályban. A magyar anyanyelvű tanulók arányszáma 1895-ben 73·64%, 1900-ban 76·06%. Felekezetek szerint legnagyobb az arányszáma az izraelitáknak az összes népességhez. *Előmenetel* tekintetében általános jeles tanuló volt 3619 = 6·23%, általános jó 10129 = 17·45%, minden tantárgyból legalább elégséges volt 31.373 = 53·89%, elégtelen volt 12.901 = 22·43%. (Még nem állhatom, hogy a kolozsvári unitárius főgymnasium tanulóinak előmeneteli arányszámait ne közöljem: itt minden tárgyból jeles tanuló volt 23 = 7·1%, legalább jó 43 = 13·2%, legalább elégséges 174 = 53·9%, elégtelen 83 = 25·1%.) A görög pótló tanfolyam hallgatóinak száma évről-évre apad, jeléül annak, hogy ez a tanfolyam egy halva-született intézmény. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 3823, szóbelire bocsátott 3658 tanuló. Az országos nőképző egyesület budapesti leánygymnasiumában 1900-ban tartatott első ízben érettségi vizsga. Bizonyítványt nyert 22 leány. Hányan jelentkeztek, arról nem szól a jelentés.

Felső tanintézet volt 59, 2-vel kevesebb, mint a megelőző évben. 912 tanár, a téli félévben 11.560, a nyáriban 10.567 tanuló. *Az unitárius, róm. kath. és izraelita vallású felső tanintézeti tanulók száma szaporodott*, a többi hitfelekezetűeké apadt. 1896-ban a nőhallgatók száma 1, 1899-ben 18, 1900-ban 36.

Az *egyházi és hitéletre* vonatkozólag „az egyházpolitikai törvények” hatásakép érdekes adatokat olvashatunk. 1900-ban a vallásfelekezetek kötelékéből 1346-an léptek ki, 15-tel kevesebben, mint 1899-ben. A görög keleti egyházból 544-en, az ág. hitv. 358-an, ev. ref.-ból 290-en, a róm. kath. egyházból 145-ön léptek ki. Ha a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény életbelépése óta eltelt 5 évet vesszük, akkor legnagyobb a vesztesége az ev. reformátusoknak (4983); a gör. keletieké 3894, a róm. katolikusoké 2866, ág. evangélikusoké 2195, gör. katolikusoké 145, *unitáriusoké 6*, izraelitáké 67. Kedvezőtlenek azonban a keresztelesek tekintetében reánk vonatkozó adatok. Az újszülötteknek a róm. katolikusoknál 99·98% a, a görög katolikusoknál 97·42% a, a gör. keletieknél 96·31%-a, ág. hitv. ev.-nál 98%-a, ev. ref.-nál 97·54%-a, *unitáriusoknál csak 82·02%-a keresztelletett meg.* Ez alighanem a keresztelesek halasztásából származik. A tisztán egy felekezetűek közt kötött házasságokat tekintve, a róm. katolikusoknál a házasulók 97·62%-a, a görög katolikusoknál 96·72%-a, a görög keletieknél 88·36%-a, az ág. hitv. evangélikusoknál 96·97%-a, az ev. reformátusoknál 95·34%-a részesült egyházi áldásban; *az unitárius lelkészek pedig egygyel több tiszta házasságot áldottak meg, mint a mennyi tiszta unitárius házasság az állami anyakönyvvezetők előtt kötöttet.* Ennek magyarázata az lehet, hogy az előző év végén kötött házasságok közül egy csak 1900-ban áldatott meg egyháziilag. Az *áttérési mozgalmakat* tekintve, nyereségük csak a róm. és görög katolikusoknak volt; *a többi felekezetek mérlege veszteséggel záródik.* Szomorú adata a jelentésnek, hogy „a magyar nyelv az istentiszteletnél a ref. és unitárius egyház kivételével kisebb arányban szerepel, mint a minő arány a magyarságnak az egyes hitfelekezetek összes népességében való egyszerű számbeli súlyának megfelelne.”

DR. GÁL KELEMEN.

Árkosi Benkő Mihályné,

szül. Fekete Matild koporsójánál.¹

Isten! életnek örök Ura, mi Atyánk! megrendült kebellem állunk előtted, fájó érzéseink keresik szent egeidet, mert gyászt borítottál e házra; megrendült kebellem állunk előtted, mert ránk szakadt a bánat, mint terhes felleg, mert oh itt végig tombolt, tobzódva tombolt végig a kérlelhetlen enyészet.

Sorsunk változhatatlan hatalma! éreznünk kell kicsinységünket, érezteti rettenetes hatalmát törvényed. Ah! tudjuk, hogy el kell múlni. Oh de egy-egy elmulásban, mintha mind egyesülnének romboló erői a természetnek. Ah nem a virág elhervadása, nem csöndes elenyészítő lehellet, nem az őszi napsugár szelid fogyása, halványuló árnya egy-egy életnek elmulása; hanem az elemek harcza, melyet bőszi viaskodással vínak, egymás ellen támadva újra és újra tűz vulkánja és víznek árja.

Megrendült kebellem állunk előtted ez elmulás felett, s fájó érzéseink keresik szent egeidet; s fájdalmas érzések közt teszünk tisztességet, szentelünk emlékezetet elköltözött neked.

. . . Néked! Egész lényed a boldogságra volt teremtve, egész lényed az életre. Virág nem virágozhatik a mezőben szebben, nem fejlődhetik nagyobb ékességgel, nagyobb teljességben, mint a milyen virág te voltál; szin gonddal ápolt virágon nem lehet pompásabb, mint a milyen ragyogó életszin előmlött rajtad. Egész lényed a boldogságra volt teremtve, egész lényed az életre! Szemekből nem sugározhatott több értelem, mint a milyennel te voltál megáldva; okosság alig lehetett nőnek inkább birtoka; akaratban erő több a tiednél; és kedvességben kedvesebb, kedélyben gazdagabb lehetett-e nálad?! Egész lényed boldogságra teremtve, egész lényed az életre! Szellem és természet, gyöngédség és ép egészségesség, e mesés vagyon mind tied.

¹ 1901. dec. 4-én. — Az elhunyt kolozsvári egyházközségünknek egyik jóltevője volt.